A magyar marhahús versenyesélyei az EU-ban

Mészáros Kornélia – Béres Dániel

Kulcsszavak: komparatív előny és hátrány, húsmarha, export, import.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tanulmány a magyarországi vágásra szánt, élőszarvasmarha-külkereskedelem versenyképességét, komparatív előnyeit és hátrányait vizsgálja az 1999–2010 közötti időszakban. A marhahús jelentős része elsősorban exportra kerül. Vizsgálva ennek versenyképességét megállapítható, hogy jelenleg komparatív hátránya van az EU27-en belüli marhahúspiacon. A mutatók tendenciáját tekintve a hátrány mértéke évről évre csökkenő. Az RSCA-átlag mutatója a folyamatos emelkedést követően 2008-ban pozitív volt. A külkereskedelmi mérleg minden vizsgált évben aktív. A 2008-ban kibontakozott pénzügyi válság hatása ugyanakkor érződött, s jelentős visszaesést okozott, ami mindhárom mutató értékeiben megnyilvánult. A Gehlhar és Pick által kidolgozott kategóriák alapján pedig megállapítható, hogy a minőségi verseny átváltozott árversennyé a vizsgált időszakban Magyarországon. Az országok közötti árverseny igen erős, amellyel nehéz lépést tartani.

BEVEZETÉS

A komparatív előnyök elméletét *David Ricardo* alkotta meg, amiben kifejti, hogyan tud hozzájárulni a jobb életminőséghez a belföldi és a nemzetközi kereskedelem (*Ricardo, 1821*). A kereskedelmi korlátok fokozatos megszűnésével, különösen a nemzetközi integrációkban – mint például az Európai Unióban – egyre nagyobb a hangsúly az adekvát termelési tényezők elosztásán a versenyképes és fenntartható jövőbeli gazdaság alakításában. A versenyképesség vizsgálatával, globális megfogalmazásával mind a magyar, mind a külföldi szakirodalomban többen foglalkoztak (*Lengyel, 2000; Pitti, 2002; Czakó – Chikán, 2007*).

Magyarország számára a keleti piacok felvásárló képessége ugyan beszűkült a rendszerváltást követően, de az Európai Unió felé új piacok nyíltak meg. Az unióban az 1996-os BSE-járvány után folyamatosan csökkent a szarvasmarhalétszám, egészen napjainkig, sőt egyes előrejelzések szerint ez a tendencia folytatódik, így az EU belső marhahúsfogyasztását további importnöveléssel oldják meg (*Tóth, 2007*). Magyarországon a szarvasmarha-állomány az EU-hoz hasonlóan csökkenő tendenciát mutat. A marhahúsfogyasztás hazánkban alacsony, az előállított hús jelentős részét exportálják. A marhahúsexportban legjelentősebb tétel az élő állat kivitele, melynek bevétele alacsonyabb, mint a feldolgozott formában történő exporté (*Ózsvári et al., 2001; Bojtárné, 2011; Mészáros et al., 2011*). Az EU marhahústermelésének 60%-a a tejágazat melléktermékе, de Magyarországon magasabb ez az arány. A magas fogyasztói ár, a marhahús alacsony fogyasztása és a kínált minőség miatt a közeljövőben sem valószínű a magyar fogyasztói piac érdemleges bővülése (*Popp – Potori, 2009; Bakosné – Fogarassy, 2011*). A magyarországi vágómarha-kivitel legfontosabb célállomása 2008-ban Görögország és Ausztria,

Horvátország és Olaszország volt (*Nagy, 2008*). Az exportárak 8%-kal nőttek, míg a hazai árak csak 4%-kal, így az élő állatok külpiaci értékesítése tovább nőtt (*Popp – Potori, 2009*). A szarvasmarhát tartó vállalkozások életében jelentős szerepű a támogatás, ami nélkül veszteséget termelnének a gazdák (*Csonka – Kemény, 2005; Popp – Molnár, 2010*).

ANYAG ÉS MÓDSZER

Vizsgálatunkhoz az Eurostat adatbázisát alkalmaztuk, a vizsgálati időszak 1999–2010. Jelen tanulmány az ENSZ által használt SITC (5 számjegyű) kategóriákat veszi alapul a külkereskedelem vizsgálatára, ami állatfajonként, sőt némely esetben keresztezett, illetve fajtatiszta állományra bontja a fajokat. Az adatok mindazon élő szarvasmarha kereskedelmét tartalmazzák, amelyek az országhatárt átlépve vágási céllal eladásra kerültek, függetlenül attól, hogy húsmarha vagy tejiparból származó melléktermék.

Az adatbázisban az import cif, az export fob paritáson szerepel.[1]

A vizsgálatban három módszer kerül alkalmazásra. Az első a Megnyilvánuló komparatív előnyök módszere (*Reveal Comparative Advantage* – RCA). A módszert elsőként *Balassa* publikálta 1965-ben, majd többen is felhasználták tanulmányok készítésére (*Vollrath, 1991; Laursen, 1998; Fertő – Hubbard, 2001; Jámbor, 2009*).

ahol:

$$RCA_{ij} = \frac{\frac{EX_{ij}}{EX_{nj}}}{\frac{EX_{it}}{EX_{nt}}}$$

EX= export

i= i ország

j= i árucikk

n= EU27 országai

t= összes árucikk

Amennyiben az RCA 1-nél nagyobb értéket vesz fel, a vizsgált országnak komparatív előnye van a vizsgált árucikk esetében. Amennyiben az érték nem éri el az 1-et, akkor pedig komparatív hátrányról beszélhetünk.

Az indexet aszimmetrikus értékei miatt sok kritika érte (*Fertő, 2003*), de *Hinloopen és van Marrewijk (2001)* kifejlesztették a mutatót szimmetrikussá tevő módszert, bár ebben a tanulmányban nem ezt a módosítást alkalmazzuk, hanem a *Larsen (1998)* által elvégzett korrekció szimmetrikus mutatóját: RSCA, azaz Komparatív előnyök szimmetrikus módszerét (*Revealed Symmetric Comparative Advantage*).

Az RSCA –1-től 1-ig vesz fel értéket.

$$RSCA = \frac{RCA - 1}{RCA + 1}$$

A mutató jelentése a következő: ha az RSCA-mutató pozitív, akkor a vizsgált országnak komparatív előnye, ha az érték negatív, akkor pedig komparatív hátránya van az adott termékcsoportnál.

A harmadik általunk alkalmazott képletet *Gehlhar és Pick (2002)* mutatta be, és amit Egységnyi érték különbségnek definiáltak (*Unit Value Difference* – UVD, mértékegysége EUR/kg).

$$UV_{ij}^{EX} = \frac{EX_{ij}}{Q_{ij}^{EX}}$$

$$UV_{ij}^{IM} = \frac{IM_{ij}}{Q_{ij}^{IM}}$$

$$UVD_{ij} = UV_{ij}^{EX} - UV_{ij}^{IM}$$

ahol:

[1] Cif: a behozott áru piaci értéke az importáló ország vámhatárán, beleértve a szállítással kapcsolatos összes – a vámhatárig felmerülő – költséget és a szállítás alatti biztosítást. Fob: a kivitt áru piaci értéke az exportáló ország vámhatárán, beleértve az árunak a vámhatárig történő szállításával kapcsolatban felmerülő szállítási és biztosítási költségeket.

UV= ár

IM= import

Q= mennyiség naturális mértékegységben

A többi jelölés megegyezik az 1. képletnél használtakkal.

A pozitív UVD-érték azt jelenti, hogy az export egységnyi értéke meghaladja-e az import egységnyi értékét. Az UVD és a kereskedelmi mérleg (TB) alapján az alábbi kategóriákat lehet képezni:

1. csoport: UVD < 0 és TB > 0 eredményes az árversenyben;

2. csoport: UVD > 0 és TB < 0 gyenge az árversenyben;

3. csoport: UVD > 0 és TB > 0 eredményes a minőségversenyben;

4. csoport: UVD < 0 és TB < 0 gyenge a minőségversenyben.

Az UVD-mutató hátránya, hogy csak két ország között képes összehasonlítani a kétirányú kereskedelmet. Hogy feloldjuk ezt a kitételt, az eredeti UVD-mutatót a következőképpen változtattuk meg:

$$MUVD = \frac{\sum (UV_{ij}^{EX} * Q_{ij}^{EX})}{\sum Q_{nj}^{EX}} - \frac{\sum (UV_{ij}^{IM} * Q_{ij}^{IM})}{\sum Q_{nj}^{IM}}$$

Az MUVD-mutató az országcsoporton belüli kereskedelmet vizsgálja, azaz hogy adott ország (Magyarország) átlagosan mennyiért exportál és átlagosan milyen értékben importál a vizsgált csoport felé. Az árakat pedig súlyoztuk az export/import mennyiségével, hogy valós képet kapjunk. Célszerű megjegyezni, hogy az értelmezése kissé eltér az UVD-mutatóétól, a több kereskedelmi résztvevő miatt. A módosított egységnyi érték mutató (*Modified Unit Value Difference* – MUVD) az export és import közötti különbséget fejezi ki egy választott árucikk esetében több ország között (jelen esetben az EU27 tagállamaiban került sor vizsgálatra, mértékegység: EUR).

NAPJAINK ÁRVERSENYE

Az ENSZ külkereskedelmi jegyzéke (SITC) szerinti élőállat-besorolás alapján, minden kategóriában meghatározásra kerültek az RCA- és RSCA-mutatók magyarországi vonatkozásban. Bár az RSCA- és RCA-mutatók alapja azonos, értelmezésük mégis eltér. Az 1. táblázat Magyarország élő állat komparatív előnyeit, hátrányait és változásait mutatja az EU27-en belül 1999-től 2010-ig.

Magyarországnak az élőállat-kereskedelemben komparatív előnye van kecske és juh, valamint kistestű baromfi esetében. Komparatív hátrányról keresztezett fajtájú szarvasmarha, keresztezett fajtájú sertés, nagyobb testű baromfi, valamint szamár és öszvér esetében lehet beszélni. A komparatív előny és hátrány a vizsgált években váltakozott fajtatiszta szarvasmarha és fajtatiszta sertés esetén, itt nem lehetett döntő tendenciát sem megállapítani.

1. táblázat

Komparatív előnyök és hátrányok a magyarországi élőállat-kereskedelemben az EU27-en belül (1999–2010)

SITC-kód	SITC-megnevezés	Változás iránya
00111	Élő szarvasmarha – fajtatiszta	váltakozva, komparatív előny és hátrány is volt a vizsgált évek alatt
00119	Élő szarvasmarha – keresztezett	komparatív hátrány a vizsgált periódus alatt

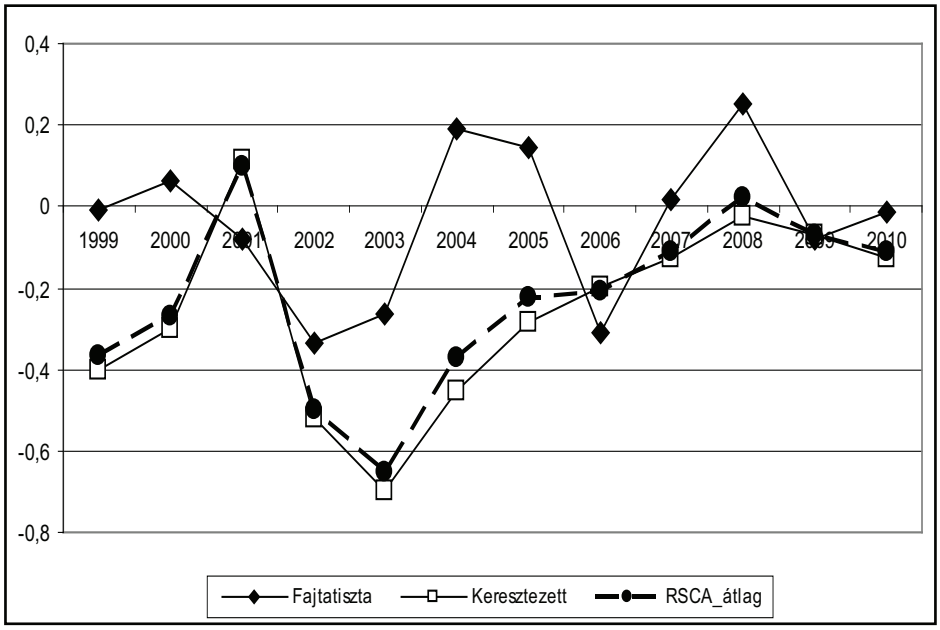
Forrás: EUROSTAT adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés

Az Európai Unióhoz való csatlakozás és a KAP-reform végrehajtása hazánkban és a többi uniós országban az uniós piac megteremtésének lehetőségét adta, ahol csak a komparatív előnyök okozta különbségek hatnak az árképzésre. Az EU27 felé irányuló élőállat-külkereskedelem néhány esetben komparatív előnnyel rendelkezik, de végső következtetések mégsem vonhatók le, mert a mutató számításakor nem kerülnek figyelembevételre a szállítási költségek, amik – hasonlóan a különböző vásárlói szokásokhoz – torzító hatásúak. Igaz, hogy az élő állat szállítási költsége magas, de a komparatív előnyöket átgondolva, a szomszéd országokba való szállításon kívül más kereskedelmi partnerek felé való nyitást is érdemes megvizsgálni. A különböző vásárlói szokások is rendkívül fontosak, mert például Magyarországnak komparatív előnye van az élő kecskék esetében, azonban hazánkban a kecskéket csak tejelő állományként tartják, a kecskehús fogyasztása nem jellemző.

Az 1. táblázat nem mutatja az előnyök és hátrányok mértékét az egyes években, a vizsgált periódus alatt, ezért további mutatók segítségével elemeztük az élőszarvasmarha-kereskedelmet. Az RSCA-mutató (1. ábra) komparatív előny és hátrány váltakozását mutatja. A keresztezett állománynál a mutató 2001 kivételével minden évre komparatív hátrányt adott. A fajtatiszta állomány RSCA-mutatója szerint 2004-ben, 2005-ben és 2006-ban komparatív előnye volt Magyarországnak. Az RSCA összes mutatója a keresztezett állomány adataihoz állt közelebb, ami azt mutatja, hogy a külkereskedelemben lényegesen nagyobb mennyiséget tesz ki, mint a fajtatiszta állomány kereskedelme. Az RSCA-átlag mutatója 2001-ben és 2006-ban volt pozitív. A tendenciát vizsgálva megállapítható, hogy 2003–2008 között folyamatos volt az RSCA-átlag mutatójának növekedése, azonban a 2008-ban elkezdődő válság negatív hatása itt is megmutatkozott.

1. ábra

Fajtatiszta és keresztezett élőszarvasmarha-kereskedelem RSCA-mutatói az EU27-en belül vizsgálva (1999–2010)

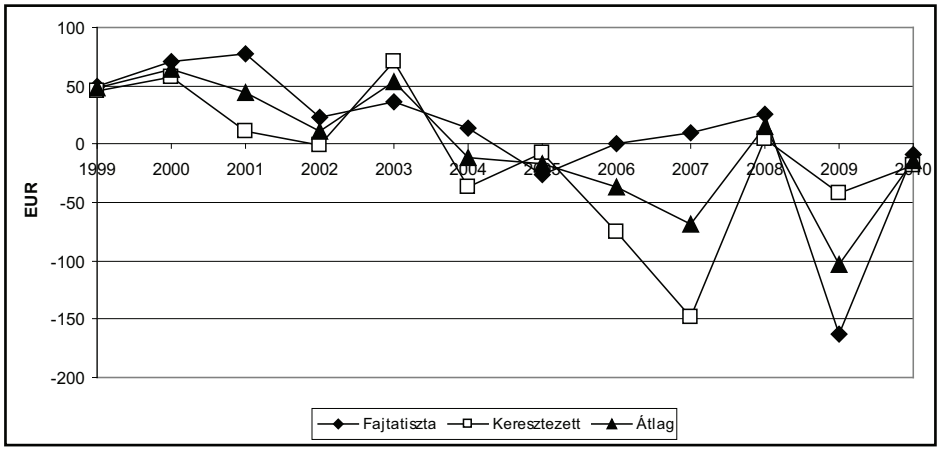
A komparatív előny vagy hátrány nem elhanyagolható tényező. Összességében Magyarországnak az élőszarvasmarha-külkereskedelemben az utóbbi 10 évből 8-ban, javuló RSCA-mutatóval ugyan, de komparatív hátránya volt (1. ábra).

Az RCA- és RSCA-mutatók nem adnak elegendő információt a versenyképességről, ezért az MUVD is meghatározásra került a szarvasmarha-külkereskedelmet vizsgálva.

A Módosított egységnyi érték mutató jelen esetben az élőszarvasmarha-export és -import közötti különbséget fejezi ki az EU27 tagállamain belül. A vizsgált időszakaszban negatív trendet vesz fel az MUVD-mutató átlaga, ami azt jelenti, hogy évről évre kevesebb az export az importhoz képest. Az EU-csatlakozás előtt mind a fajtatiszta, mind a keresztezett állományt vizsgálva pozitív az MUVD. A csatlakozás után a fajtatiszta állománynál 2006–2008-ig pozitív a vizsgált mutató, azonban mivel a fajtatiszta állomány külkereskedelme nem olyan jelentős, mint a keresztezett állományé, ezért az összes MUVD-n javít ugyan, de nem képes a pozitív oldalra tolni (2. ábra).

2. ábra

MUVD-mutatók a szarvasmarha-külkereskedelemben az EU27-en belül (1999–2010)

A kutatásban a kereskedelmi mérleg alakulását is vizsgáltuk. Az élő szarvasmarha kereskedelmét összességében vizsgálva megállapítható, hogy a nemzetközi kereskedelmi mérleg aktív, azaz pozitív. A fajtatiszta állomány kereskedelme nem volt igazán jelentős a keresztezett állományéhoz képest, a 2010-es évet kivéve. A fajtatiszta állatokkal folytatott kereskedelemben a mérleg több évben is passzívnak bizonyult: 2006, 2007, 2009 és 2010-ben. A keresztezett állomány külkereskedelmi mérlege azonban ezeket a negatívumokat képes volt olykor jelentősen ellensúlyozni (3. ábra).

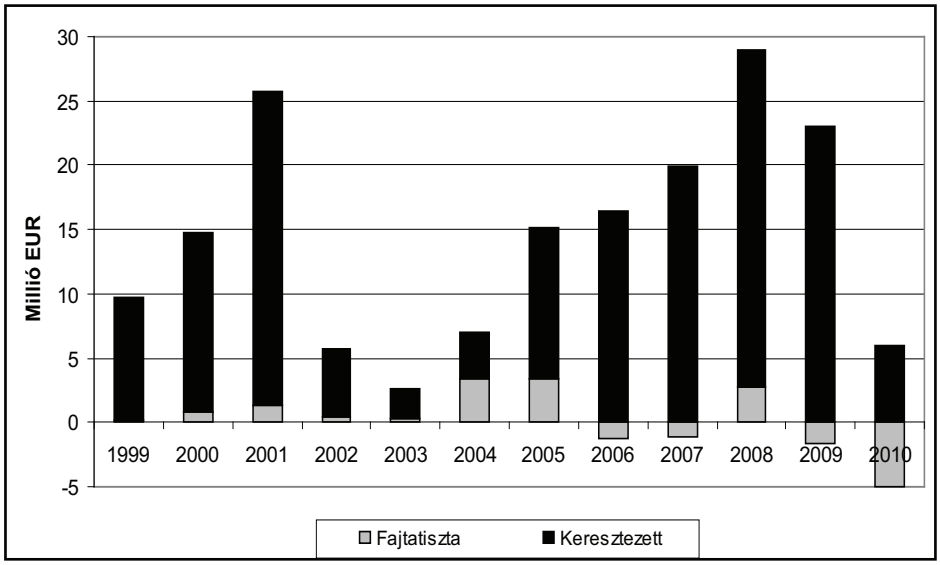
Gehlhar és Pick (2002) kategóriái alapján a minőségi verseny átváltozott árversennyé Magyarországon a vizsgált időszak alatt: az (M)UVD-mutató 2004 után, 2008-at kivéve, már negatív értékeket mutatott, a kereskedelmi mérlegben pedig ugyan voltak ingadozások, de összességében pozitív a mutató értéke.

Magyarországnak a nemzetközi élőszarvasmarha-kereskedelemben komparatív hátránya volt az 1999–2010-es periódust vizsgálva, a 2008-as évet kivéve, ekkor csekély mértékben ugyan, de az RSCA-átlag mutatója pozitív értéket vett fel. A tendenciát tekintve az utóbbi hét évben

jelentős mértékű komparatív hátrányt küzdött le az élőszarvasmarha-kereskedelemben Magyarország. A kereskedelemben a keresztezett fajok adásvétele jellemző, a fajtatiszta állatok kis részt foglalnak el a vizsgált piacon.

3. ábra

Magyarország élőhúsmarha-kereskedelmi mérlege az EU27-ben (1999–2010)

Forrás: Eurostat adatbázis alapján saját számítás

A támogatások hatása – ha megnézzük az RSCA-átlag és a külkereskedelmi mérleg grafikonját – egyértelműen látszik a 2004 és 2008 közötti időszak javuló tendenciájában. A támogatások bevezetése, annak folyamatos emelkedése, valamint a piacok megnyílása az EU felé torzító tényezőként hathat a vizsgálatra, ezért a kapott eredmények fenntartással kezelendők. Az eltérések az egyes uniós tagállamok között jelenleg az eltérő támogatáspolitikában keresendők, amelyek idővel kiegyenlítődnek, és csak a termelési különbségek adják majd az eltéréseket.

Az RSCA-mutató és a külkereskedelmi mérleg a támogatások pozitív hatását alátámasztja, azonban az MUVD-mutató rávilágít arra, hogy az évek alatt az export egyre nagyobb mértékben csökkent az importhoz viszonyítva. A magyarországi szarvasmarhahús-piac külpozíciója összességében a vizsgált időszak alatt romlott. Ez a hanyatlás több éve tart, és minden hús, illetve húskészítmény piacáról elmondható (*Poór, 2009*).

Az (M)UVD-mutató eredménye szerint a vizsgált periódusban, a legtöbb esetben az exportban az átlagár alacsonyabb, mint az import átlagára. A külkereskedelmi mérleg elemzése pedig megmutatta, hogy a minőségi versenyből a vizsgált időszak folyamán árverseny alakult ki. A kereskedelmi mérleg vizsgálatakor fény derült arra, hogy az élő szarvasmarha mérlegének pozitív volta a keresztezett fajtájú szarvasmarhaeladásnak köszönhető, mivel a fajtatiszta állatok mérlege több évben is passzívnak bizonyult. Az UVD- és TB-mutatókat elemezve *Gehlhar és Pick* besorolása szerint a vizsgált piacokon a minőségi verseny árversennyé alakult át.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Bakosné Böröcz M. – Fogarassy Cs. (2011): A hazai húsmarhatartás környezeti értékelése és externáliák vizsgálata benchmarking módszerrel. Gazdálkodás. LV. évf. 2. sz., 181-185 pp. – (2) Balassa B. (1965): Trade liberalization and "Revealed" Comparative Advantage. The Manchester School, 33, 99-122. pp. – (3) Bojtárné Lukácsik M. (2011): Agrárgazdasági figyelő. Agrárgazdasági Kutató Intézet, III. évf. 2. sz., 6. p. – (4) Czakó E. – Chikán A. (2007): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból 2004-2006. Vezetéstudomány, 38. évf., 5. sz., 2-8. pp. – (5) Csonka A. – Kemény G. (2005): A marhahizlalás gazdaságosságának vizsgálata egy Somogy megyei vállalkozásban. Gazdálkodás, XLIX. évf. 3. sz., 72-78. pp. – (6) Fertő I. (2003): A komparatív előnyök mérése. Statisztikai Szemle, 81. évf. 4. sz., 309-327. pp. – (7) Fertő I. – Hubbard, L. J. (2001): Versenyképesség és komparatív előnyök a magyar mezőgazdaságban. Közgazdasági Szemle, vol. 48, 31-43. pp. – (8) Gehlhar, M. J. – Pick, D. H. (2002): Food trade balances and unit values: What can they reveal about price competition? Agribusiness, vol. 18, 61-79. pp. – (9) Hinloopen, J. – van Marrewijk, C. (2001): On the empricial distribution of the Balassa index. Weltwirtshaftliches Archiv, vol. 137, 1-35. pp. – (10) Jámbor A. (2009): A magyar gabonafélék és feldolgozott termékeinek komparatív előnyei és versenyképessége az EU-15 országok piacain. Közgazdasági Szemle, vol. 56, 443-463. pp. – (11) Laursen, K. (1998): Revealed comparative advantage and the alternatives as measures of international specialization. DRUID working paper, no. 98-30. – (12) Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, WLVII. évf. december, 962-987. pp. – (13) Mészáros K. – Törőné Dunay A. – Illés B. Cs. (2011): The factors of competitiveness of Hungarian beef cattle sector. „Traditions, innovation, sustainability" X. Wellmann International Scientific Conference, Hódmezővásárhely, 5th May 2011. Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle, Scientifoc Journal of University of Szeged Faculty of Agriculture, vol. 6. 1. supplement. ISSN: 1788-5345 – (14) Nagy Z. (2008): A világ, az EU és Magyarország hústermelése. MezőHír, http://www.mezohir.hu/2008-08/039.html, Letöltve: 2011. 06. 10. – (15) Ózsvári L. – Bíró O. – Illés B. Cs. (2001): A szarvasmarhák vírusos hasmenése és nyálkahártya betegsége (BVD és MD) okozta veszteségek nagyságának számszerűsítése. Magyar állatorvosok Lapja. 123. évf. 9. sz., 555-560. pp. – (16) Pitti Z (2002): A versenyképesség, mint napjaink legújabb kihívása. Vezetéstudomány, XXXIII. évf., különszám, 14-22. pp. – (17) Popp J. – Molnár A. (2010): Közös Agrárpolitika 2013 után: kihívások és lehetséges válaszok. Gazdálkodás, 54. évf. 1. sz., 2-25. pp. – (18) Popp J. – Potori N. (2009): A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete. Agrárgazdasági Tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató Intézet, 3. sz., 37-46. pp. – (19) Poór J. (2009): A hazai hús és az élelmezési célra alkalmas melléktermékek kereskedelmi pozíciójának vizsgálata. Gazdálkodás 53. évf. 4. sz., 62-72. pp. – (20) Ricardo, D. (1821): On the Principles of Political Economy and Taxation. Murray, London – (21) Tóth E. (2007): Agrárpiaci kilátások az EU-ban. Agroinform, http://www.agroinform.com/aktualis/?act=showItem&id=3203, letöltve 2010.04.18. – (22) Vollrath, T. L. (1991): A theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage. Review of World Economics, vol. 127 no. 2, 265-280. pp.

TARTALOM

Tenk Antal: Karácsonyi fohász ... 603

Popp József – Székely Csaba: Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről ... 604

TANULMÁNY

Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság napjainkban ... 615

Hegedűsné Baranyai Nóra: A kukorica és a vágósertés felvásárlási árának és mennyiségének ciklikussága ... 629

Mészáros Kornélia – Béres Dániel: A magyar marhahús versenyesélyei az EU-ban ... 635

Györe Dániel: Közvetlen értékesítés az egri borászatokban ... 642

Pupos Tibor – Kis-Simon Tünde – Pintér Gábor – Kovács Zoltán: A készletgazdálkodás optimalizálási módszereinek gyakorlati alkalmazása ... 648

Ábel Ildikó: Üszőellések elkülönített elszámolásának hatása az eredményre és a vagyonra ... 657

Deák Zsuzsanna – Hajdu Istvánné: Az élelmiszer-ipari vállalkozások környezeti teljesítménye és a pénzügyi eredmények ... 662

VITA

Alvincz József: Válaszúton a kormányzati agrárpolitika ... 668

Buday-Sántha Attila: A közvetlen termelői értékesítés szerepe, jellemzői ... 680

SZEMLE

Széles Gyula: Buday-Sántha Attila „Agrár- és vidékpolitika" című könyvének bemutatása ... 688

Szűcs István: Megjelent Takácsné György Katalin „A precíziós növénytermelés közgazdasági összefüggései" című könyve ... 692

KRÓNIKA

Tenk Antal: A huszonöt éves VEAB Agrárökonómiai Munkabizottsága és a **gazdálkodás** ... 694

Csete László: A 90 éves Kovács Ferenc akadémikus köszöntése ... 698

Csete László: Láng István akadémikus köszöntése ... 701

Csete László: Elköszön a főszerkesztő! ... 705

Summary ... 707

Contents ... 713